

MÜASİR KİTABXANALARDA İNNOVATİV SƏRGİ FORMALARI

Səyyarə Nazim qızı Məmmədova

*AMEA Mərkəzi Elmi Kitabxana
İnnovativ layihələr və metodiki təminat şöbəsinin müdiri
Yasamal rayonu, Hüseyn Cavid pros.129
seyyare.memmedova.1980@mail.ru*

Açar sözlər: kitabxana, kitab sərgiləri, virtual sərgi

Ключевые слова: библиотека, книжные ярмарки, виртуальная выставка

Keywords: library, book fairs, virtual exhibition

Xülasə: Kitab sərgiləri – ədəbiyyatın əsas əyani – vizual təbliğat formasıdır. O, təkcə seçilmiş mövzunu açmır, həm də konkret suallara cavab tapmaqda oxuculara kömək edir. Son illərdə kitabxana sərgiləri həm məzmun, həm də formaca xeyli dəyişmişdir. Kitab sərgilərinin təşkilində əsas tələb rahatlıq, əyanilik, əlyetərlik və operativlikdir. Kitab sərgisi müəyyən edilmiş ideyaya uyğun olmalı və materialların təqdimatı baxımından forma və prinsipcə oxucu üçün təsirləndirici olmalıdır. Bu zaman forma və məzmun vəhdəti nəzərə alınmalıdır. İllüstrasiyalı sərgilər üçün optimal müddət 2-3 həftədir. Əgər ekspozisiya müddəti artırılarsa, o zaman nümayiş olunan elementlərin qismən dəyişdirilməsi həyata keçirilməlidir. Hazırda kitabxana sərgilərini aşağıdakı növlərə görə təşkil etmək olar:

- ənənəvi informasiya daşıyıcıları olan kitabxana sərgiləri (dərc edilmiş nəşrlər);
- elektron kitabxana sərgiləri (vəb-saytda verilən müxtəlif formalardan istifadə etməklə kataloq şəklində informasiyalar);
- kompleks kitabxana sərgiləri. Müxtəlif xüsusiyyətli fonoqramların köməyi ilə tərtib olunmuş “danışan” kitab sərgiləri, video filmlər təqdim etməklə sərgilər, baxışlar, vernisaj sərgi (rəsm sərgisinə qapalı baxış, həmçinin onun açılış günü); sərgi-viktorina (cavab verənlərə kömək etmək üçün viktorina suallarının və sənədlərin ekspozisiyasının olmasını nəzərdə tutur), diskussiya sərgi, kollaj sərgi, elektron sərgi günləri və s.

Резюме: Книжные ярмарки являются основной формой визуального продвижения литературы. Он не только исследует выбранную тему, но и помогает читателям найти ответы на конкретные вопросы. За последние годы библиотечные выставки существенно изменились как по содержанию, так и по форме. Основными требованиями к организации книжных ярмарок являются удобство, наглядность, доступность и эффективность. Книжная экспозиция должна соответствовать определенной идее и производить впечатление на читателя как по форме, так и по принципу подачи материалов. При этом необходимо учитывать единство формы и содержания. Оптимальный срок проведения иллюстрированных выставок — 2–3 недели. При увеличении времени экспозиции необходимо провести частичную замену отображаемых элементов. В настоящее время библиотечные выставки можно организовать по следующим типам:

- библиотечные выставки с традиционными носителями информации (печатными изданиями);
- электронные библиотечные выставки (информация в виде каталога с использованием различных форм, представленных на сайте);
- комплексные библиотечные выставки. Выставки, просмотры, выставки-вернисажи (закрытый просмотр художественной выставки, а также ее вернисаж) с показом «говорящих» книжных выставок, видеофильмов, организованные с использованием фонограмм различного качества; выставка-викторина (подразумевает наличие вопросов викторины и выставки

документов в помощь респондентам), выставка-дискуссия, выставка-коллаж, электронные выставочные дни и т. д.

Summary: Book fairs are the main form of visual promotion of literature. He not only explores the chosen topic, but also helps readers find answers to specific questions. In recent years, library exhibitions have changed significantly, both in terms of content and form. Creating a library exhibition is a creative journey for every librarian who appreciates interesting books. In order for this "journey" to be successful, it is necessary to be able to properly organize book exhibitions in the library. The main requirements for the organization of book fairs are convenience, visibility, availability and efficiency. The book exposition must correspond to a certain idea and make an impression on the reader both in form and in the principle of presenting materials. At the same time, it is necessary to take into account the unity of form and content. The optimal term for holding illustrated exhibitions is 2–3 weeks. When the exposure time is increased, it is necessary to partially replace the displayed elements. Currently, library exhibitions can be organized according to the following types:

- library exhibitions with traditional carriers of information (printed editions);
- electronic library exhibitions (information in the form of a catalog using various forms presented on the site);
- complex library exhibitions. Exhibitions, screenings, exhibitions-vernises (closed viewing of an art exhibition, as well as its vernisage) with the display of "talking" book exhibitions, video films, organized using phonograms of different quality; exhibition-quiz (implies the presence of quiz questions and exhibition of documents to help respondents), exhibition-discussion, exhibition-collage, electronic exhibition days, etc. d.

Giriş: Müasir dövrdə hər bir təşkilatın, xüsusilə də kitabxanaların inkişafında innovasiyalar zəruri element sayılır. Zamanın tələbinə uyğun yeni iş formaları seçərkən kitabxana öz tələbatçılarının gözləntilərini, maraq dairəsini diqqət mərkəzində saxlamalıdır ki, görülən işlər, keçirilən tədbirlər istifadəçilər tərəfindən həvəslə mənimsənilsin. Kitabxana təcrübəsində müxtəlif kütləvi təbliğat formaları mövcuddur – informasiya günü, açıq qapı günləri, seminarlar, konfranslar, təqdimatlar, dəyirmi masalar, musiqili-ədəbi gecələr, maraq klubları, kitab sərgiləri kimi tədbirlər kitabxana işində yeni sayılırlar. Ancaq hər bir tədbirin təşkilində istifadə olunmuş yeni formalar onların innovativ tərəflərini əks etdirir. Əsas odur ki, hər bir innovativ fəaliyyət müəyyən effektiv və cəlbedici xüsusiyyətə malik olsun. Əks təqdirdə, bütün bu novator yanaşmaların heç bir əhəmiyyəti olmayacaqdır.

Hər bir kitabxana öz sərgi modelini fəaliyyətinə uyğun olaraq qurur. Sərgi fəaliyyəti modelinin seçilməsinə bir çox faktorlar təsir göstərir. Sərgi, əsasən, baxılmaq üçün təşkil olunduğundan, onun tərtibi məsələlərinin böyük əhəmiyyəti vardır. Burada mətn və təsvir materialları bir-birini tamamlamalıdır.

Araşdırma: Kitab sərgiləri - ədəbiyyatın əsas əyani - vizual təbliğat formasıdır. O, təkcə seçilmiş mövzunu açmır, həm də konkret suallara cavab tapmaqda oxuculara kömək edir. Son illərdə kitabxana sərgiləri həm məzmun, həm də formaca xeyli dəyişmişdir. Kitabxana sərgisi yaratmaq hər bir kitabxanaçı üçün maraqlı kitabları tərənnüm edən yaradıcı səyahətdir. Bu "səyahətin" uğurlu olması üçün kitabxanada kitab sərgilərini düzgün təşkil etməyi bacarmaq lazımdır. Kitab sərgilərinin təşkilində əsas tələb rahatlıq, əyanilik, əlyetərlik və operativlikdir. Kitab sərgisi müəyyən edilmiş ideyaya uyğun olmalı və materialların təqdimatı baxımından forma və prinsipcə oxucu üçün təsirləndirici olmalıdır. Bu zaman forma və məzmun vəhdəti nəzərə alınmalıdır. İllüstrasiyalı sərgilər üçün optimal müddət 2-3 həftədir. Əgər ekspozisiya müddəti artırılırsa, o zaman nümayiş olunan elementlərin qismən dəyişdirilməsi həyata keçirilməlidir. Hazırda kitabxana sərgilərini aşağıdakı növlərə görə təşkil etmək olar:

- Ənənəvi informasiya daşıyıcıları olan kitabxana sərgiləri (dərc edilmiş nəşrlər);

- elektron kitabxana sərgiləri (vəb-saytda verilən müxtəlif formalardan istifadə etməklə kataloq şəklində informasiyalar);

- kompleks kitabxana sərgiləri. Müxtəlif xüsusiyyətli fonoqramların köməyi ilə tərtib olunmuş **danışan kitab sərgiləri**, video filmlər təqdim etməklə sərgilər, **sərgi baxış**, **vernisaaj sərgi** (rəsm sərgisinə qapalı baxış, həmçinin onun açılış günü); **sərgi-viktorina** (cavab verənlərə kömək etmək üçün viktorina suallarının və sənədlərin ekspozisiyasının olmasını nəzərdə tutur), **diskussiya sərgi**, **kollaj sərgi**, **elektron sərgi günləri**, **sərgi krossvordu**, **sərgi-müsabiqə.və s.**

İnteraktiv sərgi- oxucu ilə kitabxanaçı arasında əks əlaqə yaratmaq və sərgiyə gələnlər arasında canlı ünsiyyəti təşkil etmək, onları mövcud problemi müzakirə etməyə həvəsləndirmək üçün nəzərdə tutulur. Yaxşı tərtib edilmiş, parlaq, orijinal sərgi oxucunun diqqətini cəlb etməyə kömək edir və təkcə konkret kitablar üçün deyil, həm də bütövlükdə kitabxana üçün reklam rolunu oynayır. İnteraktiv kitabxana sərgilərinin aşağıdakı tipologiyası təklif oluna bilər: oyun sərgiləri; dialoq sərgiləri; oxucuların iştirakı ilə hazırlanmış sərgilər; sərgi-tədqiqatlar. [3. S.17]

Benefis oxucu sərgisi – fəal kitabxana oxucularının marağına uyğun kitab sərgisi növüdür. Gənclər üçün faydalı hesab edilən bu sərgilər həmyaşıdlarının oxşar maraqlarına dair kitabları sərgiləməklə diqqəti cəlb etməyə xidmət edir. Bu sərginin məcburi elementləri: oxucu formulyarı, oxucunun fotosəkli, müəlif etdiyi kitabların təhlili (müxtəlif elm sahələrinə dair oxuduğu kitabların sayı, sevimli müəllifləri, janrlar), oxuculara müraciət və s. [2.]

Yubiley ilində “Ən yaxşı oxucu Heydər Əliyev” və ya “Ümummilli Lider və çox sevdiyi kitablar” və s. başlıqlı benefis-sərgi təşkil etmək olar. Mətbuat üçün cavablandırıdığı 21 suala cavabında Ulu öndər Heydər Əliyev “Ən sevdiyiniz şeir? – Səməd Vurğunun “Azərbaycan” şeiri; Ən sevdiyiniz şair? – Məhəmmədhüseyn Şəhriyar; Ən çox sevdiyiniz pyes? – “Ölülər”; Ən çox sevdiyiniz dramaturq? – Hüseyn Cavid; Ən çox sevdiyiniz jurnal? – “Molla Nəsrəddin” jurnalı”- deyər cavablandırırmışdır. Bu siyahıya istinad edərək dahi liderin sevdiyi kitabların siyahısını hazırlamaq və bunlara ən sevdiyi bəstəkarlar Üzeyir Hacıbəyov və Tofiq Quliyev də musiqilərini əlavə edərək maraqlı bir virtual sərgi hazırlamaq olar. [1.]

Sənəd sərgisi – kitabxanalarda tətbiq edilən sərgi formalarından biridir. Müəyyən məsələyə və ya şəxsə aid işlərin, sənədlərin və ya ifadələrin sərgisidir. Heydər Əliyevin 100 illiyinə həsr edilmiş sənəd sərgisi hazırlamaq üçün dahi şəxsiyyətə aid faktiki materialları toplamaq lazımdır. Məsələn, “Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı”, “Heydər Əliyev və Azərbaycan mədəniyyəti”, “Heydər Əliyev və neft strategiyası”, “Heydər Əliyev və Qarabağ siyasəti” adlı sərgilərdə dahi liderin imzaladığı rəsmi sənədlər, qərarlar, sərəncamlar rəsmi tədbirlərdə çəkilmiş fotosəkilləri, həmçinin böyük şəxsiyyətin tərcümeyi halına dair sənədlər, həyatından maraqlı faktlar və müdrik kəlamları yer ala bilər. [2.]

Danışan sərgi – müəyyən şəxsə və ya mövzuya həsr olunmuş audio sənədlərlə müşayiət olunan sərgi növüdür. Ümummilli lider Heydər Əliyevə həsr olunmuş sərgiləri səsli təşkil etmək istədikdə kitabxanaçı Ulu öndərin uşaqlığını, həyatını, vətəninə tərənnüm edən səsyazmalar, çıxışlarından parçalar, müdrik kəlamlarından, sevdiyi musiqilərdən audio yazılar istifadə edə bilər. [2.]

Kitabxanaçılar bu sərgiləri niyə “danışan” adlandırırlar? Çünki sərgiyə maraq göstərən ziyarətçilər yaxınlaşdığı zaman audio yazı işə salınır və dinləyici istər-istəməz qəhrəmanın vətəninə xəyali yolçuluq edir, onun uşaqlıq illərinin yaddaqalan hadisələrinin şahidinə çevrilir. Danışan sərgi təşkil edərkən audio parçanın keyfiyyətinə, səs tonuna və rəngarəngliyinə diqqət etmək lazımdır ki, yorucu olmasın.

Bir kitabın sərgisi – daha çox virtual formada hazırlanan sərgi növüdür. Bu tip sərgilərə daxil edilə biləcək materiallara aşağıdakılar daxildir: kitabxana plakatu, referat, rəylər, xülasə, fotosəkillər, reproduksiya və s. Ümummilli liderin 100 illik yubileyi münasibətilə tədbirlərin təşkili zamanı Heydər Əliyevin həyat və yaradıcılığına həsr olunmuş əsərlər diqqətlə araşdırılmalı və bu nəşrlərə həsr olunmuş sərgilər il boyu hazırlanıb, oxuculara təqdim olunmalıdır. [2.]

Müasir sərgilərin təşkilində istifadə oluna biləcək vasitələrdən biri də **Aystopperlərdir**. Aystopper – (ingiliscə – icestopper – sözün əsl mənasında “diqqəti nə cəlb edir”) – parlaq, qeyri-adi, göz oxşayan element, diqqəti cəlb edən panel deməkdir. Aystopper insanların diqqətini sərgiyə yönəltmək üçün istifadə edilən element və ya addır. Aystopperdə insan gözünün ən tez fərqləndirdiyi element istifadə edilən güclü və parlaq rəngdir. Bir qayda olaraq, bunun üçün sərgilərdə göstərici kimi xidmət edən rəqəmlərdən də istifadə oluna bilər. Bu texnikadan kitabxanalarda kitab sərgilərinin tərtibatı üçün istifadə olunur. Sərgidə aystopperin əsas funksiyası tamaşaçıları cəlb etməkdir. Bundan əlavə, burada sərginin mövzusunə uyğun qeyri-adi obyekt də yerləşdirilə bilər.[3]

Virtual kitab sərgiləri – və ya elektron kitabxana sərgisi ənənəvi kitab və informasiya təqdimatının ən son elektron üsullarının sintezidir. Virtual sərgi xüsusi seçilmiş və sistemləşdirilmiş çap əsərlərinin və digər informasiya daşıyıcılarının virtual təsvirlərinin, habelə istifadəçilərə tövsiyə olunan açıq elektron resursların veb-texnologiyalarından istifadə etməklə internetdə ictimai nümayişdir.[3]

Virtual sərgi mobil, yığcam və məzmunlu olub, geniş informasiya məkanında aktual bələdçi hesab edilir. Virtual sərgilərin hazırlanmasında müxtəlif dizayn proqramlarından istifadə olunur: Adobe Pho-toshop, FSViewer, Corel Draw, ImageReady, CANVA, PowerPoint və s. Bu proqramların təqdim etdiyi imkanlar elektron ədəbiyyat sərgiləri yaratmaq üçün çox əlverişlidir. Elektron sərgini təşkil edən əsas elementlər görüntü, səs və məndir. Görüntüləri müşayiət edən və üzə çıxaran mətn sitatlar, annotasiyalar, bioqrafik qeydlər və biblioqrafik təsvirlərdən ibarətdir.

Virtual sərgi yaradılarkən rahatlıq üçün şərtlər:

- obyektin parlaqlığı məqbul həddə olmalıdır;
- şəklin fona nisbətən kontrastı obyektin ölçüsü nəzərə alınmaqla seçilməlidir: onun ölçüsü nə qədər kiçik olsa, kontrast da bir o qədər yüksək olmalıdır;
- simvolun ölçüsü şəxsin görmə kəskinliyinə uyğun olmalıdır; o həm də məlumatın qavranılmasının sürətinə və düzgünlüyünə təsir edir, görmə hissi 0,5 saniyəyə yüksəlir və azalır.
- Mətnin “makina” prinsipi üzrə – hərflə görünməsi sərgiyə baxma vaxtını ləngidir və mətn çox böyükdürsə, görmə qabiliyyətini yorur.
- Ənənəvi təsvirlərdən və fotoşəkillərdən istifadə edərkən təsvir üçün düzgün miqyas seçmək vacibdir.
- Detalların ölçüsü ekranın təsvir ölçüsünə və insanın görmə kəskinliyinə uyğun olmalıdır.

Sərgi nəşrlərin virtual təqdimatını, onların məzmununu, həmçinin elektron formada mövcud olan və internet vasitəsilə əldə oluna bilən biblioqrafik, faktiki və ensiklopedik materiallara çıxışı əhatə edir. Kitabxana saytlarında təşkil olunan virtual kitab sərgiləri əlavə xüsusiyyətlərə və üstünlüklərə malikdir: kompüter texnologiyaları virtual sərgini canlı və dinamik edir; İnternet sərgiyə uzaqdan baxmaq imkanı verir; sərgidə daha çox sayda kitab təqdim oluna bilər; kitabxananın internet saytına diqqəti cəlb edir və kitabxananın xidmətlərindən qeyri-məhdud sayda internet istifadəçilərinin istifadəsinə şərait yaradır; kitabxanaya yeni istifadəçilərin cəlb edilməsinə kömək edir; Virtual sərgilərin yaradılması xərcləri oxşar ənənəvi sərgilərin təşkilindən daha aşağıdır.[3]

İnternetdə elektron sərginin təqdim edilməsi kitabxanaçılar və istifadəçilər arasında məsafədən ünsiyyət imkanı yaradır. Virtual sərgidə kitabxanada faktiki yer tutmadan çoxlu kitab nümayiş etdirməyə imkan verir. Parlaq, rəngarəng, multimedia görüntüləri virtual sərgiləri oxucuları, üçün maraqlı edir. Virtual sərgi məkan və vaxtla məhdudlaşmır - təklif olunan mövzu ilə bağlı məlumatı həftənin 7 günü, günün 24 saati istənilən kompüterdən, istənilən yerdən əldə etmək olar. Sərgi xüsusi dəstək olmadan, səsli mətnlə təchiz olunmadan avtomatik rejimdə işə salına bilər. Elektron sərgilər istədiyiniz qədər və hətta daimi fəaliyyət göstərə bilər. İstər kitabxananın özündə, istərsə də İnternetdə (kitablar. google.com kimi) kitab axtarış sistemlərinə keçidlər yerləşdirməklə istifadəçini başqa resurslara yönləndirmək olar, hətta tam mətn seçiməyə belə. Sərginin kitabxananın internet saytında yerləşdirilməsi, o cümlədən digər internet saytlarında və ya bloqlarda, sosial şəbəkələrdəki səhifələrdə ona aid reklam linklərinin yerləşdirilməsi onun ziyarətçilərinin, deməli, potensial istifadəçilərin

sayını artırmağa imkan verir. Elektron sərgi mobildir. Onu kitabxanadan kənar tədbirlər zamanı müxtəlif auditoriyalarda nümayiş etdirmək üçün istifadə etmək mümkündür.

Hazırda müxtəlif elektron sərgi modelləri mövcuddur:

- sərgi-sual;
- sərgi-sitat;
- xronika sərgisi;
- sərgi-viktorina;
- krossvord sərgisi;
- sərgi-illüstrasiya

Onların mənbəyi isə eynidir - biblioqrafik təsvirlər toplusu və illüstrativ materiallar.

Virtual kitab sərgilərinin yaradılması aşağıdakı mərhələləri əhatə edir:

1. Elektron kitab sərgisinin modelinin hazırlanması: mövzunun seçilməsi, sənədlərin, informasiya, illüstrativ, audio və videomaterialların seçimi, sərginin sxeminin qurulması.

2. Layihənin texniki hazırlığı: kitabların şəklinin şəkilməsi və ya üz qabığının, illüstrasiyalarının surətinin çıxarılması, cildlərin internetdə axtarışı, mətnlərin hazırlanması, audio və video materialların axtarışı, montajı, lazımı materialların bir qovluqda yığılması.

3. Materialın seçilmiş proqramda və ya onlayn xidmət növündə yerləşdirilməsi.

Sərgi üçün müvafiq bölmələr:

Birinci slaydda mövzuya uyğun şəkillər yığılır, sərginin adı yazılır, həmçinin idarəedici düymələr (sərgidə nümayiş olunacaq və haqqında danışılacaq kitabların şəkilləri) yerləşdirilir.

Sonra hər bir kitab üçün ayrıca slayd yaradılır. Məsələn:

- Sərginin başlığı: “Müdrək şəxsiyyət, böyük dövlət xadimi”;
- Slayd 2. Kitabxananın adı;
- Slayd 3. Mövzu üzrə kitablar, onların şəkilləri, biblioqrafik təsviri və qısa annotasiyaları ilə birgə nümayişi;

• Slayd 4. Heydər Əliyevin 102 illik yubileyi ilə əlaqədar kitabxanada keçiriləcək tədbirlər və konfranslar haqqında məlumat;

• Slayd 5. Oxucular üçün kitabxananın ünvanı, əlaqə telefonları və e-mail ünvanı verilir.

• Ünvan _____ tel. _____, e mail _____

Virtual sərgi hazırlanarkən mətn fraqmentlərində animasiya effektlərindən istifadə edərkən nəzərə almaq lazımdır ki, elektron kitabxana sərgisi iki rejimdə həyata keçirilə bilər: təsadüfi nümayiş rejimi və istifadəçi tərəfindən idarə olunan nümayiş. Bu rejimlər müxtəlif baxış vaxtları təklif edir.

Virtual sərgilər ənənəvi kitab sərgilərindən daha canlı, dinamik və rəngarəng olduğu üçün özünə daha çox oxucu cəlb edə bilər. Virtual sərgilərin digər üstünlüyü də ondadır ki, qısa zamanda sərginin tərtibatını dəyişmək, yeni kitabları daha tez daxil etmək olar.

Ədəbiyyat

1. *Osmanova. A.* Heydər Əliyev və Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası. 1998.-5 avqust.- <https://azdu.az/az/news/14452-heyder-eliev-ve-azerbaycan-milli-elmler-akademiyasi>-Ulu öndər Heydər Əliyevin ən çox sevdiyi şəxs kim idi. - 21 sual və 21 cavab.- 2016. 12 Dekabr.- http://publika.az/news/nida_xeber/56030.html

2. Формы массовой работы. <http://dorogobuzh.Library 67. Ru / kollegam/formy-massovyh-meropriyatij/>

3. Осваиваем креативные формы работы современной библиотеки /Амур. Обл.науч. библиотека имени. Н.Н. Муравьева - Амурского, метод.отд.; сост. В.В. Фатеева.-Благовещенск, 2018,-40 с.